

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

Електронне видання

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СУДОВІ СИСТЕМИ ТА
ПОРІВНЯЛЬНЕ СУДОВЕ ПРАВО»**

на період адаптивного карантину

Харків

2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«СУДОВІ СИСТЕМИ ТА ПОРІВНЯЛЬНЕ
СУДОВЕ ПРАВО»

(галузь знань 29 «Міжнародні відносини»),
перший (бакалаврський) освітньо-кваліфікаційний рівень,
спеціальність 293 «Міжнародне право»
для студентів
Міжнародно-правового факультету

Харків

2020

Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Судові системи та порівняльне судове право» (галузь знань 29 «Міжнародні відносини», перший (бакалаврський) освітньо-кваліфікаційний рівень, спеціальність 293 «Міжнародне право») для студентів міжнародно-правового факультету / уклад.: Л. М. Москвич, І. В. Бородіна, І. О. Русанова. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. – 35 с.

У к л а д а ч і: Л. М. Москвич,
 І. В. Бородіна,
 І.О. Русанова,
 А. С. Ребриш

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2020

ЗМІСТ

1. Вступ.....	5
2. Загальний розрахунок годин лекцій, практичних занять, самостійної роботи.....	8
3. Програма навчальної дисципліни.....	9
4. Завдання до практичних занять.....	15
5. Поточний та підсумковий контроль знань студентів.....	46
6. Самостійна робота.....	51

ВСТУП

Мета навчальної дисципліни «Судові системи та порівняльне судове право» сформулювати у студентів загальні знання про існуючі світові моделі судоустрою, особливості побудови системи органів судової влади та механізму їх функціонування, а також сутнісні риси судового процесу в залежності від типу правової системи.

Завданням навчальної дисципліни «Судові системи та порівняльне судове право» є формування у студентів розуміння понятійно-категоріального апарату; набуття знань про судову владу, механізм противаг і стримувань, судові системи країн англосаксонської та континентальної системи права; опанування системи класифікаційних ознак щодо типів судових систем та сутнісних характеристик кожного з них, особливостей судового процесу в країнах, що належать до континентальної, загальної, ісламської системи права. Також завданням даної навчальної дисципліни є дослідження основних моделей правосуддя міждержавних інтеграційних об'єднань та існуючих в світі альтернативних механізмів вирішення правових спорів.

У результаті опанування навчальної дисципліни «Судові системи та порівняльне судове право» студенти повинні:

- **знати** основні принципи побудови судових систем України та зарубіжних країн; особливості та специфіку здійснення правосуддя в нашій державі та зарубіжних країнах; наявність проблем та їх вирішення у функціонуванні судових систем країн континентальної та англосаксонської системи права. Знати основні проблеми науки судового права; зміст основних понять; сутність та функції судової влади в сучасному суспільстві; міжнародні стандарти правосуддя; загальні риси організації судової системи та здійснення судочинства в країнах, що належать до системи континентального, загального та ісламського права; види та особливості спеціалізованої юстиції; основні моделі правосуддя міждержавних інтеграційних об'єднань; види судових проваджень, їх характерні властивості; види судової практики та її значення у

відповідній правовій системі; альтернативні практики розв'язання правових суперечок; відбиття процесів глобалізації на практику організації та функціонування судових систем;

- **уміти** правильно розуміти та тлумачити зміст міжнародно-правових документів у сфері правосуддя; системно тлумачити положення законодавства щодо організації та функціонування судової влади; виокремлювати необхідні критерії для класифікації сучасних судових систем; вільно орієнтуватися в особливостях організації судової системи та здійснення судочинства відповідно до певної правової системи; виокремлювати системні взаємозв'язки та способи реалізації міжнародних стандартів правосуддя у різних країнах.

Цей курс складається з лекцій, семінарських (практичних) занять та самостійної роботи, на яких студент в повній мірі черпає інформацію та оволодіває знаннями, які дають змогу йому зрозуміти сутність навчальної навчальної дисципліни. Семінари, практичні заняття проводяться після прочитання лекції з відповідної теми, до уваги береться те, що студент уже отримав певну інформацію та теоретичну підготовку. Під час семінарських, практичних занять студенти закріплюють, поглиблюють та удосконалюють теоретичні знання, котрі вони отримали на лекціях та під час самостійної підготовки.

Практичні заняття – одна з основних форм навчання. Їх мета полягає в поглибленні теоретичних знань, отриманих з курсу лекцій та самостійної і індивідуальної роботи студентів щодо пошуку й засвоєння додаткової інформації, що складає предмет навчального курсу «Судові системи та порівняльне судове право». Вони проводяться у формі відповідей студентів на теоретичні питання (колоквіум), наукових доповідей з заданої теми, наукової дискусії з проблемних питань.

При підготовці до практичного заняття студент повинен проаналізувати зміст питань, що виносяться на розгляд на практичному занятті, опрацювати рекомендовану літературу, системно проаналізувати нормативно-правові

джерела, що становлять правові засади предмета вивчення на практичному занятті, підготуватись до ґрунтовних відповідей на питання, що плануються до розгляду на практичному занятті, виокремити питання, які заслуговують на дискусійний розгляд під час практичного заняття.

На практичних заняттях перевіряється ступінь засвоєння студентами теоретичних питань дисципліни, положень законодавства та здатність до його системного тлумачення.

Підсумковою формою контролю знань є залік, який має на меті перевірити рівень засвоєння теоретичних знань, уміння застосовувати їх при вирішенні конкретних професійних завдань, а також самостійно працювати з науковою та навчальною літературою.

**ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ,
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

№п/п	Тема	Всього годин	У тому числі		
			лекції	практичні заняття	самостійна робота
1	Предмет, система та завдання навчальної дисципліни «Судові системи та порівняльне судове право»	7	2	1	4
2	Судові системи як предмет порівняльного судового права	10	4	1	5
3	Суддя як основний суб'єкт судової системи	7	2	2	3
4	Судова система України	8	2	2	4
5	Судові системи країн-засновниць Європейського Союзу (на прикладі судової системи Франції та судової система Федеративної Республіки Німеччини)	8	2	2	4
6	Судові системи нових країн Європейського Союзу (Польщі, Латвії, Литви, Естонії)	10	1	-	9
7	Судові системи країн-кандидатів у члени Європейського Союзу	5	1	2	2
8	Формування та розвиток інституту суду в системі загального права (на прикладі судової системи Великої Британії та США)	7	2	2	3
9	Судові системи держав Співдружності Незалежних Держав	5	1	-	4
10	Модель судової системи в системі ісламського права	5	1	-	4
11	Моделі правосуддя міждержавних інтеграційних об'єднань. Становлення судової моделі Суду Європейського Союзу. Моделі міжнародного кримінального правосуддя	11	2	-	9
12	Недержавна юстиція	7	2	-	5
	Усього:	90	22	12	56

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СУДОВІ СИСТЕМИ ТА
ПОРІВНЯЛЬНЕ СУДОВЕ ПРАВО»

Т е м а 1. ПРЕДМЕТ, СИСТЕМА ТА ЗАВДАННЯ КУРСУ «СУДОВІ
СИСТЕМИ ТА ПОРІВНЯЛЬНЕ СУДОВЕ ПРАВО»

Судові системи та судове право як предмет навчальної дисципліни. Порівняльне судове право як юридична наука та навчальна дисципліна. Необхідність вивчення порівняльного судового права на сучасному етапі в процесі професійної підготовки юриста-міжнародника. Співвідношення курсу «Судові системи та порівняльне судове право» з іншими навчальними дисциплінами (порівняльне правознавство, організація судових та правоохоронних органів України, порівняльне цивільне процесуальне право, порівняльне кримінальне процесуальне право, порівняльне адміністративне процесуальне право). Система курсу навчальної дисципліни «Судові системи та порівняльне судове право». Нормативно-правові джерела курсу навчальної дисципліни.

Т е м а 2. СУДОВІ СИСТЕМИ ЯК ПРЕДМЕТ ПОРІВНЯЛЬНОГО
СУДОВОГО ПРАВА

Суд, судова влада та судова система: розмежування понять. Характерні ознаки судових систем. Світові стандарти побудови судових систем. Принципи побудови судових систем сучасності. Типологія сучасних судових систем. Трансформація функцій судової влади та їх реалізація через систему судів. Зміст «права на судовий захист» та його вплив на формування судових систем сучасності.

Т е м а 3. СУДДЯ – ОСНОВНИЙ СУБ'ЄКТ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

Суддя як основний суб'єкт судової системи. Доступ до суддівської професії: міжнародні стандарти. Світові моделі підготовки та призначення суддів. Основні права та обов'язки суддів: міжнародно-правовий аспект. Загальновизнані обмеження щодо суддів. Особливості притягнення суддів до юридичної відповідальності.

Т е м а 4. СУДОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ

Українська модель судової системи: загальна характеристика. Система судоустрою України. Верховний Суд як найвищий судовий орган. Конституційний Суд України: порядок формування, структура, компетенція. Порядок формування суддівського корпусу та статус суддів. Органи суддівського самоврядування. Органи, що забезпечують функціонування судової системи в Україні. Перспективи застосування правосуддя перехідного періоду в Україні.

Т е м а 5. СУДОВІ СИСТЕМИ КРАЇН-ЗАСНОВНИЦЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (НА ПРИКЛАДІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ФРАНЦІЇ ТА СУДОВОЇ СИСТЕМИ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ)

Класифікація судових систем країн Європейського Союзу. Особливості історичного формування судових систем держав континентальної (романо-германської) системи права. Загальні риси континентальної моделі судової системи. Особливості національних моделей правосуддя континентальної системи права. Основні тенденції сучасної трансформації судових систем континентальної (романо-германської) системи права. Конституційні засади судової системи ФРН. Особливості організації судової системи у ФРН.

Система судів звичайної та адміністративної юрисдикції. Система судів юрисдикції з трудових та соціальних питань. Система судів з питань фінансової юрисдикції. Єдиний сенат верховних судових установ. Статус суддів: професійні та непрофесійні. Особливості організації роботи та правового статусу апарату судів у ФРН. Органи, що забезпечують функціонування судів у ФРН. Конституційні засади судової системи Франції. Система судів загальної юрисдикції Франції. Система установ адміністративної юрисдикції у Франції. Суд у розв'язанні конфліктів. Установи правосуддя Парламенту. Контрольні повноваження суду відносно окремих заходів спеціальних служб. Інститут магістратури: магістрати, Вища рада магістратури.

Т е м а 6. СУДОВІ СИСТЕМИ НОВИХ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (ПОЛЬЩІ, ЛАТВІЇ, ЛИТВИ, ЕСТОНІЇ)

Судова система Польщі. Судова система Латвії. Судова система Литви. Судова система Естонії. Судова система Хорватії: особливості організації судів загальної юрисдикції та спеціалізовані судові установи. Органи суддівського самоврядування Хорватії та управління судами.

Т е м а 7. СУДОВІ СИСТЕМИ КРАЇН-КАНДИДАТІВ У ЧЛЕНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Вимоги Європейського Союзу до судових систем країн-кандидатів у члени ЄС та особливості їх виконання. Конституційні засади судової системи Туреччини. Організаційна структура судоустрою Туреччини. Спеціалізована юрисдикція Туреччини. Суд з юрисдикційних конфліктів Туреччини. Конституційна юстиція в Туреччині. Правовий статус суддів в Туреччині. Судова система Албанії. Судова система Боснії та Герцеговини. Судова система Чорногорії.

Т е м а 8. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ СУДУ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОГО ПРАВА (НА ПРИКЛАДІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА США)

Особливості історичного формування судових систем держав загальної (англо-американської) системи права. Правові доктрини у формуванні моделі правосуддя загального права. Статутне право в еволюції моделі правосуддя загального права. Загальні риси та типологічні особливості організації судоустрою та судочинства в країнах загальної (англо-американської) системи права. Основні тенденції сучасної трансформації судових систем загальної (англо-американської) системи права. Правові засади судоустрою Великої Британії. Система судів Англії і Уельсу: суди графств, магістратські суди, Високий, Королівський та Апеляційний суди. Судова система Шотландії: суди нижчого рівня, вищі суди, спеціальні суди. Судова система Північної Ірландії. Суд Палати лордів. Суди спеціальної юрисдикції у Великій Британії (Суд коронера, трибунал з питань трудових відносин, Суд у справах про порушення свободи конкуренції, військові трибунали, церковні суди, інші спеціалізовані суди). Верховний Суд Великої Британії: порядок формування, структура, юрисдикція. Статус суддів: професійні та мирові. Суд присяжних. Конституційні засади судової системи США. Процедура судового розгляду справ в США. Федеральна система судів: звичайна та спеціальна компетенція. Верховний суд США: організаційний статус, конституційна юрисдикція, остаточна апеляційна юрисдикція. Судові системи штатів: загальна характеристика, особливості взаємовідносин із федеральними судами. Статус суддів. Суд присяжних. Персонал суду.

Т е м а 9. СУДОВІ СИСТЕМИ ДЕРЖАВ СНД

Порівняльна характеристика судових систем держав СНД: Росія, Білорусь, Молдова, Казахстан. Органи Конституційної юрисдикції. Суди загальної юрисдикції. Статус суддів. Суд присяжних та народні засідателі. Міжнародні судові органи пострадянського простору: моделі міждержавної взаємодії ООН, Співдружності Незалежних Держав, Євразійського економічного співтовариства та Митного союзу.

Т е м а 10. МОДЕЛЬ СУДОВОЇ СИСТЕМИ В СИСТЕМІ ІСЛАМСЬКОГО ПРАВА

Витоки ісламської традиції правосуддя. Вплив ісламської школи права на становлення моделі судової системи. Загальні риси та типологічні особливості організації судоустрою та судочинства в країнах ісламського права. Основні тенденції сучасної трансформації судових систем в країнах ісламського права.

Т е м а 11. МОДЕЛІ ПРАВОСУДДЯ МІЖДЕРЖАВНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ. СТАНОВЛЕННЯ СУДОВОЇ МОДЕЛІ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. МОДЕЛІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ

Особливості організації моделі правосуддя в сучасних міжнародних інтеграційних об'єднаннях. Юридична сила рішень міжнародних судових інститутів та їх значення для правової системи окремих країн. Європейський суд з прав людини: структура, компетенція, порядок звернення та прийняття рішень. Етапи становлення наддержавної судової системи Європейського Союзу. Структура судової системи ЄС. Завдання та юрисдикція Суду ЄС. Порядок формування складу та статус судді Суду ЄС. Природа міжнародного

кримінального правосуддя. Моделі міжнародної кримінальної юстиції. Правовий статус, структура Міжнародного кримінального суду. Спеціальні міжнародні кримінальні трибунали ad hoc, утворені Радою Безпеки ООН. Змішана модель міжнародного кримінального правосуддя: види та особливості утворення та функціонування.

Т е м а 12. НЕДЕРЖАВНА ЮСТИЦІЯ

Поняття та види органів недержавної юстиції, її призначення та місце в правовій системі країни. Квасісудові установи: поняття, види та призначення. Інститути медіації та пробації. Зміст «відновлювального правосуддя». Третейські суди як різновид недержавної юстиції: Росія, Україна, США, Франція, Німеччина. Релігійні суди як різновид недержавної юстиції: церковні та релігійні суди. Суди, що функціонують на засадах звичаєвого права (Казахстан, Киргизія, країни Тропічної Африки та Океанії).

ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. СУДОВІ СИСТЕМИ ЯК ПРЕДМЕТ ПОРІВНЯЛЬНОГО СУДОВОГО ПРАВА. ПРЕДМЕТ, СИСТЕМА ТА ЗАВДАННЯ КУРСУ «СУДОВІ СИСТЕМИ ТА ПОРІВНЯЛЬНЕ СУДОВЕ ПРАВО»

План

1. Судові системи та судове право як предмет навчальної дисципліни.
2. Порівняльне судове право як юридична наука та навчальна дисципліна.
3. Необхідність вивчення порівняльного судового права на сучасному етапі в процесі професійної підготовки юриста-міжнародника.
4. Нормативно-правові джерела курсу навчальної дисципліни.
5. Суд, судова влада та судова система: розмежування понять.
6. Світові стандарти побудови судових систем.
7. Принципи побудови судових систем сучасності.
8. Типологія сучасних судових систем.
9. Трансформація функцій судової влади та їх реалізація через систему судів.

Завдання

1. Для унітарної моделі судової системи є характерними:
 - а) повна вертикальна централізація судової системи й відсутність поділу законодавства на федеральне та суб'єктів федерації;
 - б) асиметрія системи і структури судових органів;
 - в) федеральні суди діють лише на найвищому рівні з чітко визначеною компетенцією;
 - г) наявність незалежних один від одного систем спеціалізованих судів, очолюваних вищими судами;
 - д) регулювання судоустрою і судочинства суб'єктами федерації.

2. До різновидів апеляції як основного способу оскарження судового рішення належать:
 - а) повна й неповна апеляція;
 - б) нагляд й касація;

- в) усічена апеляція;
- г) ревізія й касація;
- д) ревізія й неповна апеляція.

3. Оберіть правильне визначення поняття «судова інстанція»:

- а) судовий орган в цілому або його структурний підрозділ, що виконує певну процесуальну функцію при здійсненні правосуддя;
- б) коло повноважень, наданих тій чи іншій судовій установі;
- в) структурний підрозділ суду;
- г) апарат суду;
- д) це сукупність судів, які визначені законом.

4. Назвіть, де НЕ закріплені європейські стандарти діяльності суду:

- а) Європейська хартія про Закон «Про статус суддів»;
- б) Конвенція про захист прав та основоположних свобод людини;
- в) Висновки Консультативної ради Європейських суддів;
- г) Африканська хартія про права людини;
- д) Рекомендація № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбільш вразливих верств населення».

5. Відмінності між правом різних країн значно зменшуються, якщо виходити не зі змісту їхніх конкретних норм права, а з більш постійних елементів, що застосовуються для:

- а) створення, тлумачення, оцінки норм права;
- б) кодифікації, оцінки норм права;
- в) створення, кодифікації, оцінки, тлумачення норм права;
- г) створення, тлумачення, кодифікації норм права;
- д) кодифікації норм права.

Список рекомендованих нормативних актів та літератури:

1. Порівняльне судове право : навч. посіб. / І. Є. Марочкін [та ін.]; за ред.: І. Є. Марочкіна, Л. М. Москвич. – Х.: Право, 2008. – 112 с.
2. Основні принципи незалежності судових органів (Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року)
3. Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів щодо незалежності судових органів (прийняті резолюцією Економічної та соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15 грудня 1989 року)
4. Європейська хартія про статус суддів (Рада Європи, 1998 р.)
5. Пояснювальна записка до Європейської хартії про статус суддів, від 10 липня 1998 року
6. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів)
7. Висновок №1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів
8. Велика хартія суддів
9. Консультативна рада європейських суддів. Основоположні принципи (прийнята у Страсбурзі, 17 листопада 2010 року КРЄС (2010))
10. Київські Рекомендації ОБСЄ щодо незалежності судової системи в країнах Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії (Київ, 23-25 червня 2010 р.)
11. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) «Європейські стандарти в сфері судочинства — систематичний огляд» (3 жовтня 2008, CDL-JD (2008) 002)

12. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) щодо незалежності судової системи, частина I: незалежність суду (прийнята Венеціанською комісією на 82-му пленарному засіданні (Венеція, 12-13 березня 2010 р.)

13. Монреальська універсальна декларація щодо незалежності правосуддя (Перша світова конференція щодо незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 р.)

14. Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань) 17 листопада 1999 року

15. Статут суддів в Європі (Європейська асоціація суддів) (1997)

16. Бангалорські принципи поведінки суддів (схвалені резолюцією 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року)

17. Висновок №3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності

18. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) щодо призначення суддів (ухвалена Венеціанською комісією на її 70-ому пленарному засіданні, Венеція, 16-17 березня 2007 р.)

19. Висновок №15 (2012) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо спеціалізації суддів

20. Висновок №17 (2014) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи про оцінювання роботи суддів, якості правосуддя та повагу до незалежності судової влади (Страсбург, 24 жовтня 2014 р.)

21. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози; пер. с фр. В. А. Туманова. – М.: Междунар. отношения, 1996. – 400 с.

22.Леже Раймон. Великие правовые системы современности: сравнительно-правовой подход. – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 584 с.

23.Назаров І. В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: генезис та порівняння: монографія / І. В. Назаров. – Х.: ФІНН, 2011. – 432 с.

24.Назаров І. В. Класифікація судових систем європейських держав / І. В. Назаров // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. / Акад. прав. наук України. - Х. : Право, 2011. - 2011 р. №1(64). - С. 198-207

25.Шишкін В. І. Судові системи країн світу : навч. посіб.: у 3 кн. / В. І. Шишкін. – К.: Юрінком Інтер, 2001.

26.Порівняльне судове право : навч. посіб. / І. Є. Марочкін [та ін.]; за ред.: І. Є. Марочкіна, Л. М. Москвич. – Х.: Право, 2008. – 112 с.

27.Москвич Л. М. Судові системи світу: класифікація й загальна характеристика / Л. М. Москвич // Проблеми законності. Вип. 96. - Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / відп. ред. В. Я. Тацій ; ред. кол. А. П. Гетьман [та ін.], 2008. - С. 202-209

28.Рябзин А. А. Принципы организации и функционирования судебной власти в зарубежных странах / А. А. Рябзин // Современное право : научно-практический журнал. - 2014. - № 2. - С. 114-118. - Библиогр. : с. 117-118

28.Рекомендація Rec (2001) 2 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо побудови та перебудови судових систем та правової інформації в економічний спосіб

29.Додаток до Рекомендації Rec (2001) 2 250 Рекомендація Rec (2001) 3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій (ухвалена Комітетом Міністрів 28 лютого 2001 року на 743-му засіданні заступників міністрів)

Т е м а 2. СУДДЯ – ОСНОВНИЙ СУБ'ЄКТ СУДОВОЇ СИСТЕМИ.

План

1. Суддя як основний суб'єкт судової системи.
2. Доступ до суддівської професії: міжнародні стандарти.
3. Світові моделі підготовки та призначення суддів.
4. Основні права та обов'язки суддів: міжнародно-правовий аспект.
5. Загальновизнані обмеження щодо суддів.
6. Особливості притягнення суддів до юридичної відповідальності.

Список рекомендованих нормативних актів та літератури:

1. Рекомендація Rec (2004) 4 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про роль Європейської конвенції з прав людини в університетській освіті та професійній підготовці (ухвалена на 114-й сесії Комітету міністрів від 12 травня 2004 р.)

2. Додаток до Рекомендації Rec (2004) 4 185 Висновок №4 (2003) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо належної підготовки та підвищення кваліфікації суддів на національному та європейському рівнях.

3. Висновок №10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо судової ради на службі суспільства

4. Рекомендація № R (86) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів з попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах (прийнята Комітетом Міністрів 16 вересня 1986 р. на 399-ому засіданні заступників міністрів)

Т е м а 3. СУДОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ

План

1. Українська модель судової системи: загальна характеристика.
2. Система судоустрою України.
3. Верховний Суд як найвищий судовий орган.
4. Конституційний Суд України: порядок формування, структура, компетенція.
5. Порядок формування суддівського корпусу та статус суддів.
6. Органи суддівського самоврядування.
7. Органи, що забезпечують функціонування судової системи в Україні.
8. Перспективи застосування правосуддя перехідного періоду в Україні.

Завдання

1. Кількість суддів у суді в Україні визначається:
 - а) Президентом України за поданням Голови Державної судової адміністрації;
 - б) Вищою радою юстиції за поданням Міністра юстиції України;
 - в) Верховною радою України за поданням Голови Верховного Суду України;
 - г) Державною судовою адміністрацією України за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду;
 - д) Державною судовою адміністрацією України за погодженням з Вищою радою правосуддя з урахуванням судового навантаження та в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів.
2. Місцевими загальними судами відповідно до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» є:
 - а) районні, районні у містах, міські та міськрайонні суди;
 - б) районні, міські та міськрайонні суди, а також військові суди гарнізонів;
 - в) районні, районні у містах, міські та міжобласні суди;
 - г) окружні суди;
 - д) районні, міжрайонні, районні у містах, міські та міськрайонні суди.
3. Апеляційними адміністративними судами в Україні є:
 - а) адміністративні суди областей, м. Києва та Севастополя, адміністративний суд АРК.;
 - б) адміністративні міські суди;
 - в) адміністративні районні, районні у містах, міські та міськрайонні суди.

- г) апеляційні адміністративні суди, які утворюються відповідно до указу Президента України в апеляційних округах
- д) адміністративні обласні суди.

4. До складу Верховного Суду України входить:

- а) Президія;
- б) Пленум, судові палати, науково-консультативна рада, апарат;
- в) Президія та Пленум.
- г) судові палати, Пленум, Президія;
- д) Пленум, Президія, судові палати, науково-консультативна рада, апарат.

5. Вищими спеціалізованими судами України є:

- а) Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України;
- б) Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України;
- в) Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ та Верховний Суд України;
- г) Вищий антикорупційний суд України та Вищий суд з питань інтелектуальної власності;
- д) Вищий цивільний суд, Вищий кримінальний суд, Вищий господарський суд, Вищий адміністративний суд.

Список рекомендованих нормативних актів та літератури:

1. Офіційний веб-портал «Судова влада України» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/>
2. Судуострій України : підруч. / за ред.: М. А. Погорецького, О. Г. Яновської ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Нац. шк. суддів України. - Київ : Юрінком Інтер, 2015. - 341 с.
3. Організація судових та правоохоронних органів : підручник / за ред.: І. Є. Марочкіна ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". - Х. : Право, 2014. - 448 с.
4. Русанова І. О. Суд присяжних в Україні: проблеми становлення та розвитку : монографія / І. О. Русанова ; НЮАУ ім. Я. Мудрого. - Харків : Вид. Дім "ІНЖЕК", 2005. - 184 с.
5. Назаров І. В. Принципи побудови судової системи : монографія / І. В. Назаров. - Х. : ФІНН, 2009. - 144 с.

6. Городовенко В. В. Принципи судової влади : монографія / В. В. Городовенко ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". - Харків : Право, 2012. - 448 с.

7. Сердюк В. В. Співвідношення принципів побудови системи судів загальної юрисдикції / В. В. Сердюк // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. - К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. - Вип. 56. - С. 142-147

8. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія / О. М. Овчаренко ; НЮАУ ім. Я. Мудрого. - Харків : Право, 2008. - 304 с.

Т е м а 4. СУДОВІ СИСТЕМИ КРАЇН-ЗАСНОВНИЦЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (НА ПРИКЛАДІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ФРАНЦІЇ ТА СУДОВОЇ СИСТЕМА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ)

План

1. Класифікація судових систем країн Європейського Союзу.
2. Особливості історичного формування судових систем держав континентальної (романо-германської) системи права.
3. Загальні риси континентальної моделі судової системи.
4. Особливості національних моделей правосуддя континентальної системи права.
5. Основні тенденції сучасної трансформації судових систем континентальної (романо-германської) системи права.
6. Конституційні засади судової системи ФРН.
7. Особливості організації судової системи у ФРН.
8. Система судів звичайної та адміністративної юрисдикції.
9. Система судів юрисдикції з трудових та соціальних питань.
10. Система судів з питань фінансової юрисдикції.

11. Єдиний сенат верховних судових установ.
12. Статус суддів: професійні та непрофесійні.
13. Особливості організації роботи та правового статусу апарату судів у ФРН.
14. Органи, що забезпечують функціонування судів у ФРН.
15. Конституційні засади судової системи Франції.
16. Система судів загальної юрисдикції Франції.
17. Система установ адміністративної юрисдикції у Франції.
18. Суд у розв'язанні конфліктів.
19. Установи правосуддя Парламенту.
20. Контрольні повноваження суду відносно окремих заходів спеціальних служб.
21. Інститут магістратури: магістрати, Вища рада магістратури.

Т е м а 5. СУДОВІ СИСТЕМИ КРАЇН-КАНДИДАТІВ У ЧЛЕНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

План

1. Вимоги Європейського Союзу до судових систем країн-кандидатів у члени ЄС та особливості їх виконання.
2. Конституційні засади судової системи Туреччини.
3. Організаційна структура судоустрою Туреччини.
4. Спеціалізована юрисдикція Туреччини.
5. Суд з юрисдикційних конфліктів Туреччини.
6. Конституційна юстиція в Туреччині.
7. Правовий статус суддів в Туреччині.
8. Судова система Албанії.
9. Судова система Боснії та Герцеговини.
10. Судова система Чорногорії.

Завдання

1. До вищих судів Туреччини відносяться:
 - а) Верховний Суд Туреччини;
 - б) Конституційний суд Туреччини;
 - в) Конституційний суд, Вищий апеляційний суд, Державна рада;
 - г) Вищі апеляційні суди;
 - д) Конституційний суд, Вищий апеляційний суд, Державна рада, Вищий військовий апеляційний суд, Вищий військовий адміністративний суд, Суд з юрисдикційних конфліктів.

2. До нижчестоящих судів Туреччини відносяться:
 - а) Апеляційні та мирові суди;
 - б) Апеляційні суди;
 - в) Мирові суди;
 - г) Мирові суди та основні суди, які є судами першої інстанції;
 - д) Районні суди.

3. Основний документ, що визначає напрямки реформування судової влади Туреччини:
 - а) Стратегії судової реформи для Туреччини 2009 р.;
 - б) Конституція Туреччини;
 - в) Рекомендації ПАРЄ;
 - г) судоустрійне законодавство;
 - д) процесуальне законодавство.

Список рекомендованих нормативних актів та літератури:

1. Шишкін В. І. Судові системи країн світу : навч. посіб.: у 3 кн. / В. І. Шишкін. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
2. Порівняльне судове право : навч. посіб. / І. Є. Марочкін [та ін.]; за ред.: І. Є. Марочкіна, Л. М. Москвич. – Х.: Право, 2008. – 112 с.
3. Правосудие в современном мире: монография / под ред. В. М. Лебедева, Т. Я. Хабриевой. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2012. – 704 с.
4. Судова система Туреччини [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.gmu-countries.ru/asia/turkey/sudebnaya_sistema.html

Т е м а 6. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ СУДУ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОГО ПРАВА (НА ПРИКЛАДІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА США). МОДЕЛЬ СУДОВОЇ СИСТЕМИ В СИСТЕМІ ІСЛАМСЬКОГО ПРАВА

План

1. Особливості історичного формування судових систем держав загальної (англо-американської) системи права.
2. Правові доктрини у формуванні моделі правосуддя загального права.
3. Статутне право в еволюції моделі правосуддя загального права.
4. Загальні риси та типологічні особливості організації судоустрою та судочинства в країнах загальної (англо-американської) системи права.
5. Основні тенденції сучасної трансформації судових систем загальної (англо-американської) системи права.
6. Правові засади судоустрою Великої Британії.
7. Система судів Англії і Уельсу: суди графств, магістратські суди, Високий, Королівський та Апеляційний суди.
8. Судова система Шотландії: суди нижчого рівня, вищі суди, спеціальні суди.
9. Судова система Північної Ірландії.
10. Суд Палати лордів.
11. Суди спеціальної юрисдикції у Великій Британії (Суд коронера, трибунал з питань трудових відносин, Суд у справах про порушення свободи конкуренції, військові трибунали, церковні суди, інші спеціалізовані суди).
12. Верховний Суд Великої Британії: порядок формування, структура, юрисдикція.
13. Статус суддів: професійні та мирові.
14. Суд присяжних.
15. Конституційні засади судової системи США.
16. Процедура судового розгляду справ в США.

17. Федеральна система судів: звичайна та спеціальна компетенція.

18. Верховний суд США: організаційний статус, конституційна юрисдикція, остаточна апеляційна юрисдикція.

19. Судові системи штатів: загальна характеристика, особливості взаємовідносин із федеральними судами.

20. Статус суддів. Суд присяжних. Персонал суду.

21. Витоки ісламської традиції правосуддя.

22. Вплив ісламської школи права на становлення моделі судової системи.

23. Загальні риси та типологічні особливості організації судоустрою та судочинства в країнах ісламського права.

24. Основні тенденції сучасної трансформації судових систем в країнах ісламського права.

Завдання

1. Судове рішення може стати судовим прецедентом, якщо воно:

- а) містить *ratio decidendi*;
- б) було затверджено парламентом;
- в) було затверджено королевою;
- г) містить *obiter dictum*;
- д) не було скасовано вищим судом.

2. Назвіть, які з перелічених ознак не належать до ознак англосаксонської моделі судової системи:

- а) наявність спеціалізованих судів без виділення їх в окремі судові системи;
- б) підпорядкованість прокуратури, функціональне призначення якої полягає в здійсненні кримінального переслідування, Міністерству юстиції;
- в) децентралізоване управління судами;
- г) перегляд судових рішень у формі ревізії;
- д) офіційне визнання судового рішення як джерела права.

3. Верховний суд Сполученого Королівства не виконує наступну функцію:

- а) розгляд питань права, що мають велике суспільне значення;
- б) апеляційний перегляд рішень судів Англії й Уельсу в цивільних і кримінальних справах;
- в) офіційне тлумачення конституції Сполученого Королівства;
- г) здійснює юрисдикцію судового комітету Таємної ради у справах, які передаються на його розгляд у випадках, визначених законом;

д) апеляційний перегляд рішень судів Англії, Уельсу й Північної Ірландії у цивільних і кримінальних справах.

4. До органів, які здійснюють організаційне забезпечення судової системи Англії та Уельсу НЕ належать:

- а) Міністр юстиції Великобританії;
- б) Лорд-канцлер;
- в) Рада суддів;
- г) Судовий виконавчий орган;
- д) Служба судів її Величності.

5. До складу Апеляційного суду Англії входять:

- а) палати у цивільних і кримінальних справах;
- б) палата у цивільних справах;
- в) палати у цивільних, кримінальних і трудових справах;
- г) палати у цивільних і адміністративних справах;
- д) палата у адміністративних справах.

6. Судді і прокурори зі слідчими в Англії називаються:

- а) шеффенами;
- б) квесторами;
- в) преторами;
- г) магістратами;
- д) барристерами.

7. Основною ланкою федеральної судової системи США є:

- а) районні суди;
- б) міські суди;
- в) окружні суди штатів;
- г) апеляційні суди штатів;
- д) федеральні суди штатів.

8. Формами перегляду судових рішень у США є:

- а) нагляд й касація;
- б) апеляція й касація;
- в) наглядове провадження;
- г) апеляція;
- д) провадження із виключних обставин.

9. Вміст конституційного контролю в США НЕ включає наступну правомочність судів:

- а) владне тлумачення конституції;
- б) перевірку конституційності законів Конгресу і законодавчих органів штатів;
- в) право законодавчої ініціативи;

- г) перевірку конституційності нормативно-правових актів виконавчої влади;
д) встановлення норм права у формі судових прецедентів.

Список рекомендованих нормативних актів та літератури:

1. Шишкін В. І. Судові системи країн світу : навч. посіб.: у 3 кн. / В. І. Шишкін. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
2. Порівняльне судове право : навч. посіб. / І. Є. Марочкін [та ін.]; за ред.: І. Є. Марочкіна, Л. М. Москвич. – Х.: Право, 2008. – 112 с.
3. Авраменко О. Порівняльний аналіз судової системи України та судових систем мусульманських країн / О. Авраменко, А. Авраменко // Іслам і Україна: Роботи учасн. першого Всеукр. ім. А. Кримського конкурсу ісламознав. дослідж. молодих учених. - К. : Ансар Фаундейши / Всеукраїнська громадська організація "Український центр ісламознавства", Ісламський громадський культурний центр м. Києва, 2005. - С. 7-34.
4. Шокіна Т. В. Суди у системі мусульманського права / Т. В. Шокіна // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2004. - 1. - С. 92-103.
5. Ковыршина Н. А. Особенности судебных систем в странах Арабского Востока (на примере Катара и Саудовской Аравии) / Н. А. Ковыршина // Современное право : научно-практический журнал. - 2012. - № 10. - С. 130-133.

ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Судові системи та порівняльне судове право є навчальною дисципліною, що викладається кафедрою судоустрою та прокурорської діяльності у третьому семестрі. Моніторинг знань студентів з даної навчальної дисципліни здійснюється шляхом поточного контролю (ПК) протягом курсу практичних занять та підсумкового контролю знань (ПКЗ) під час заліку. Підсумкова оцінка знань студента з навчальної дисципліни «Судові системи та порівняльне судове право» обчислюється шляхом підрахунку суми балів, набраних під час ПК та ПКЗ.

Організація поточного контролю (ПК) знань студентів з навчальної дисципліни “Судові системи та порівняльне судове право”

Загальним об’єктом оцінювання знань студентів є відповідні частини навчальної програми з курсу, засвоєння якої відповідно перевіряється під час практичних занять та перевірки письмових робіт.

Завданням ПК є перевірка розуміння та засвоєння навчального матеріалу, здатності осмислити зміст теми чи розділу, умінь застосовувати отримані знання при відповіді на теоретичні запитання та при вирішенні практичних завдань.

Критеріями оцінювання знань та вмінь студентів протягом ПК є:

Вид активності	Зміст активності	Кількість видів	Кількість балів за вид	Всього (в балах)
Основні				
Присутність на всіх лекціях	Протягом всього курсу	11	-	11
Присутність на практичних заняттях	Протягом всього курсу	13	-	13
Відповіді на заняттях	Розкриття питання по плану теми, відповідь по практичному завданню	13	до 2	До 26

Контрольний зріз знань для всієї групи	Після вивчення 2-3-х тем (відкритий тест)	4	до 10	40
Додаткові				
Презентація	Доповідь (виступ на задану тему на практичному занятті) з презентацією за допомогою технічних засобів	1	до 10	до 10
Виступ із доповіддю на конференції будь-якого рівня та (або) опублікування тез доповіді	По темі, що входить до предмету навчальної дисципліни	не обмежено	12	12
Опублікування наукової статті	Публікація наукової статті з теми, що входить в предмет вивчення судового права	не обмежено	20	20
Робота з науковою літературою	Анотування (рецензування) наукових статей, монографій по темах курсу (до 3 статей або 1 монографія)	1	1,5 бали за статтю (5 балів за 3 статті); 5 балів за 1 монографію	до 5
Складання задач	Підготовка завдань по темах курсу (не менше 3-х тем та не менше 5 практичних ситуацій)	1	до 5	до 5

Пояснення:

Основні види активності дають студенту можливість набрати 90 балів. Вони є обов'язковими для всіх студентів і проходять в аудиторній формі.

Відвідування лекцій передбачає фізичну присутність студента на лекції. Бали не нараховуються у випадках, коли студент був відсутній (незалежно від причини відсутності), запізнився або допускав порушення навчальної дисципліни.

Відвідування занять передбачає фізичну присутність студента на занятті. Бали нараховуються за кожне фактично відвідане заняття незалежно від того, відповідав студент на них, чи ні. Бали не нараховуються у випадках, коли студент був відсутній (незалежно від причини відсутності), запізнився на заняття, був не готовий по темі або допускав порушення навчальної дисципліни.

Відповіді на заняттях передбачають розкриття питань по темі курсу, вирішення практичних завдань, доповнення. Залежно від обсягу та якості відповіді їх можна оцінювати у 0,5-2 бали за заняття.

Контрольні завдання здійснюються у формі відкритого тесту, який полягає у наданні розгорнутої письмової відповіді на поставлене проблемне питання з теми курсу. Відповіді оцінюються за повнотою та правильністю.

Додаткові види активності дають можливість добрати бали до 100 (якщо це потребується). Додаткові види застосовуються як альтернативні за бажанням студента і за узгодженням з викладачем, та мають на меті стимулювання студента до самостійної, наукової, творчої роботи. Можливе обрання **лише одного** додаткового виду активності, крім виступу із доповіддю на конференції будь-якого рівня та (або) опублікування тез доповіді або наукової статті, з обов'язковою рецензією викладача кафедри організації судових та правоохоронних органів.

Написання і опублікування тез передбачає підготовку тез наукової доповіді і їх опублікування у збірнику певної студентської наукової конференції, а також виступ на ній (за можливості) з тематики, що входить до предмета навчальної дисципліни. Тематика тез та конференція, на яку вони будуть подані, визначаються студентом за погодженням з викладачем (науковим керівником).

Опублікування наукової статті передбачає підготовку, рецензування та опублікування наукової статті з теми, що входить до предмету судового права в будь-якому виданні правничого спрямування.

Робота з науковою літературою передбачає ознайомлення студентів з

додатковою науковою літературою по тематиці навчальної дисципліни, а також її анотування (рецензування). Може включати вивчення наукових статей або монографій. Анотація (рецензія) складається окремо на кожну статтю обсягом 1,5-2 с., на монографію – 5 с. Перелік статей (монографій) визначається студентом за погодженням з викладачем.

Складання задач передбачає самостійну розробку студентами практичних завдань по темах курсу. Задача має включати формулювання практичної ситуації та постановку питань до неї. Оцінюється оригінальність задачі, її змістовність, проблемність питань, на які вона розрахована. Кожна задача оцінюється у 1 б, тобто за 5 задач студенти можуть отримати 5 балів.

Розробка презентації передбачає представлення за допомогою аудіовізуальних технічних засобів (ноутбук, проектор тощо) розробок студента з окремих питань або тем курсу. Об'єднує елементи наукової доповіді та складання схем і таблиць. Одна презентація повинна містити не менше 3 елементів, і оцінюється до 5 б. Оцінюється оригінальність презентації, рівень її технічної підтримки, повнота і змістовність викладення матеріалу.

Конкретний перелік тестів, питань та завдань, порядок і час їх складання визначаються кафедрою або викладачем персонально і доводяться до відома студентів на початку навчального семестру, що передує їх проведенню.

Підсумковий бал за результатами поточного контролю (ПК) обчислюється під час останнього практичного заняття відповідного семестру.

Результати ПК знань студентів своєчасно вносяться до журналу обліку роботи викладача та регулярно оприлюднюються в академічній групі (особисто студенту за його запитом).

У разі невиконання завдань поточного контролю (ПК) з об'єктивних причин студенти мають право на ліквідацію заборгованості. Час та порядок складання визначається кафедрою.

Підсумковий контроль знань студентів з навчальної дисципліни здійснюється у формі заліку.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота полягає в додатковому поглибленому опрацюванні студентами окремих питань навчальної дисципліни. Студент повинен самостійно ознайомитись, критично осмислити та зробити висновки з рекомендованого наукового матеріалу.

Основними видами самостійної роботи студентів є:

- пошук та вивчення додаткової нормативно-правової та наукової літератури;
- ознайомлення з сучасними поглядами на проблемні питання, що висвітлені в періодичних виданнях;
- виконання домашніх завдань;
- доопрацювання матеріалів лекцій.

Навчальне видання

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**“СУДОВІ СИСТЕМИ ТА
ПОРІВНЯЛЬНЕ СУДОВЕ ПРАВО”**

(галузь знань 29 «Міжнародні відносини»,
перший (бакалаврський) освітньо-кваліфікаційний рівень,
спеціальність 293 «Міжнародне право»)

для студентів

Міжнародно-правового факультету

У к л а д а ч і: Москвич Лідія Миколаївна
 Бородіна Ірина Валеріївна
 Русанова Ірина Олександрівна
 Ребриш Анна Сергіївна

Відповідальна за випуск *Л. М. Москвич*

В авторській редакції